

Elevers rätt till delaktighet och inflytande

Elever har rätt till inflytande över sin utbildning och arbetsmiljö. De har rätt att hålla möten och organisera sig. Inflytande över utbildningen utvecklar elevers förmåga att ta eget ansvar och ökar lusten att lära. Elevinflytande och delaktighet bidrar även till skolans utvecklingsarbete genom att elevernas röster och erfarenhet tas tillvara. På så sätt kan skolan:

- stärka relationerna mellan lärare och elever
- skapa större förståelse och acceptans hos eleverna för de beslut som fattas
- öka tryggheten genom att ge eleverna tillfälle att berätta om sina upplevelser vilket möjliggör för skolan att arbeta proaktivt med frågor som mobbing, trakasserier och otrygghet.

Sammantaget ger delaktighet och inflytande eleverna möjlighet att öva nyckelkompetenser som att ta ansvar, kommunicera, leda och lyssna på andra, vilket bidrar till att utveckla skolan med utgångspunkt i elevernas verklighet. Varje skolenhet ska bedriva ett systematiskt arbete med elevernas inflytande.

Barnkonventionen

FN:s konvention om barnets rättigheter syftar till att garantera alla barns mänskliga rättigheter. Konventionen antogs av FN:s generalförsamling år 1989 och året efter förpliktades Sverige att följa den. Sedan 1 januari 2020 är Barnkonventionen svensk lag. Barn definieras enligt konventionen som personer upp till 18 år.

”Barn har rätt att uttrycka sin mening och höras i alla frågor som rör barnet. Hänsyn ska tas till barnets åsikter, utifrån barnets ålder och mognad.”
(Barnkonventionen artikel 12)

”Barn har rätt till yttrandefrihet; att tänka, tycka och uttrycka sina åsikter, med respekt för andra personers rättigheter.”
(Barnkonventionen artikel 13)

Skolan är en plats för att utveckla och utbilda barn vilket gör barnkonventionens artiklar 12 och 13 extra viktiga i skolans kontext. Barn i alla åldrar ska ges förutsättningar att höras och uttrycka sina åsikter. För att skapa praktiska

förutsättningar för barn att komma till tals, måste både de forum som barn har tillgång till och processer kopplade till detta anpassas efter barnets ålder och mognad.

Forskning visar att en viktig förutsättning för ett reellt barninflytande är att barnen får känna att de har möjlighet att påverka och att de upplever att vuxna visar att de inte bara lyssnar, utan även ser till att införliva deras förslag och idéer.

Forskningen gjordes på barn i förskoleåldern, men går även att applicera på äldre barn.

Skollagen om elevinflytande

Elever ska ges förutsättningar att påverka och ha inflytande över sin skolgång.

Barn och elever ska ges inflytande över utbildningen. De ska fortlöpande stimuleras att ta aktiv del i arbetet med att vidareutveckla utbildningen och hållas informerade i frågor som rör dem.

Informationen och formerna för barnens och elevernas inflytande ska anpassas efter deras ålder och mognad.

Eleverna ska alltid ha möjlighet att ta initiativ till frågor som ska behandlas inom ramen för deras inflytande över utbildningen. Elevernas och deras sammanslutningars arbete med inflytandefrågor ska även i övrigt stödjas och underlättas.

(4 kap. 9 § Skollagen)

För att omsätta lagtexten i praktiken måste eleverna uppmuntras och ha möjlighet att uttrycka sina åsikter. Rektorn bär ansvaret för att driva utvecklingsarbetet i skolan och för att elevernas utbildning lever upp till de krav som ställs i styrdokumentet. Det ansvaret kan aldrig och ska aldrig skjutas över på eleverna i sin helhet. Däremot ska rektorer och skolledare arbeta aktivt för att elever inkluderas och ges möjlighet att ta ansvar för att vara delaktiga i skolans utveckling. Det bygger på att eleverna hålls informerade om utvecklings- och beslutsprocesser samt ges tillräcklig insyn för att kunna bidra med synpunkter, tankar och idéer.

Anpassa inflytande efter elevernas förutsättningar

Skolan ska stödja eleverna i att uttrycka sina åsikter beroende på elevernas ålder och mognad. Hur inflytande, delaktighet och organisering kommer till uttryck kan därför skilja sig mellan grundskolans tidiga år och gymnasiet. Det viktiga för alla åldrar är att eleverna får driva sina frågor fritt och självständigt inom ramen för exempelvis yttrandefriheten. Skolledningen kan skapa praktiska förutsättningar genom att hjälpa till att boka salar, hjälpa till med struktur för mötet och planera tid; men innehållet och agendan ska utgå från elevernas behov och önskemål.

Skolpersonalens betydelse

En avgörande faktor för att skolan ska lyckas med sitt uppdrag i att stödja och underlätta för eleverna i deras arbete med inflytande är de anställdas attityder. Eleverna har en juridisk rätt till inflytande, och det ställer krav på att all personal i skolan har kunskap om elevers rättigheter och skyldigheter. Skolan ska också förmedla dessa rättigheter och skyldigheter till eleverna.

Rektorn bär det yttersta ansvaret för att säkerställa att kunskapen finns inom personalgruppen och förmedla att det är ett viktigt område som inte kan väljas bort. Genom att inkludera alla som arbetar på skolan når arbetet fler elever och det skapar en känsla av sammanhang och gemenskap.

Rätt att utöva inflytande på skoltid

*”Elevföreträdare och övriga elever ska ges tillfälle att under skoltid behandla frågor av gemensamt intresse”
(4 kap. 10 § Skollagen)*

Elevföreträdare och övriga elever har rätt att utöva sitt inflytande på skoltid och att få tillfällen att behandla frågor som är av gemensamt intresse. Det förhållandet säkerställs ytterligare genom 4 kap. 11 § skollagen som reglerar elevers rätt till ledighet och kompensation. Det betyder att frånvaro som beror på att elever lägger ner tid på inflytandeuppdrag ska räknas som giltig. Skolan ska också erbjuda kompensation för det undervisningsinnehåll som eleven går miste om till följd av sitt uppdrag. Om elever inte ges tid för sitt uppdrag eller om det riskerar att gå ut över skolarbetet minskar drivkraften och engagemanget och färre elever upplever att de kan delta. Det riskerar i sin tur att motverka en bred representation över elevgrupper i det demokratiska forumet.

Läroplanen

Delaktighet och inflytande är en del av skolans demokratiuppdrag. Enligt läroplanen för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet vilar skolväsendet på demokratisk grund och utbildningen ska förmedla de grundläggande demokratiska värderingar som det svenska samhället vilar på. Målet med skolans demokrati- och värdegrundsarbete är att främja demokratin och motverka antidemokratiska uttryck som inte är förenliga med demokrati. Varje skolenhet ska därför bedriva ett systematiskt arbete för att ge eleverna förutsättningar för att tillägna sig demokratisk och medborgerlig kompetens samt ta sina demokratiska rättigheter i anspråk i nutid.

Elevers inflytande och elevföreningar kompletterar undervisningen och främjar ett aktivt utövande av demokrati och ger eleverna insikt i demokratiska processer. Förutsättningar för arbetet och praktiska exempel på hur detta görs avhandlas i de två efterföljande avsnitten Kollektivt och individuellt inflytande och Elevers sammanslutningar.

Alla elever ska få tillgång till en likvärdig utbildning och tillskrivas samma möjligheter i skolan. Det gäller även i förhållande till demokratiuppdraget. Forskning visar att det finns skillnader i vilka som ser sig kunna påverka och vilka som inte gör det. Orsakerna till det är många, men något som återkommer i studier är betydelsen av socioekonomisk ställning, genus och föräldrarnas utbildningsbakgrund samt intersektionerna dem emellan. Intersektionalitet handlar om förhållandet och maktordningarna mellan olika grupptillhörigheter och vilken påverkan sambandet mellan dessa har på en individs förutsättningar. Förhållandet som beskrivs i forskningen återspeglas även i civilsamhället, i deltagandet i allmänna val och i vårt demokratiska statsskick (Almgren 2006; Grannäs, 2011).

Skolan är en plats där alla Sveriges barn och unga vistas och utgör därmed ett viktigt forum för att motverka skillnader i hur man upplever sin möjlighet att påverka. Därför bör skolan arbeta aktivt med att tillgängliggöra inflytande och delaktighet i skolmiljön oavsett elevers individuella förutsättningar. Ett aktivt sådant arbete ingår i skolans demokratiarbete.

Sammanfattning

Skolan ska arbeta aktivt och systematiskt för elevers möjlighet till inflytande och delaktighet i skolan. Genom att uppfylla dessa krav ökar elevernas motivation samtidigt som det stärker individerna och i sin tur höjer skolans kvalitet. Dessutom läggs grunden till ett demokratiskt samhälle genom att barn och unga får tillgång till konkreta demokratiska verktyg som i sin tur skapar förutsättningar för att påverka sina liv, sin framtid och Sverige i stort. Arbetet med de här frågorna tar avstamp i såväl barnkonventionen som exempelvis skollagen och läroplaner.

Referenser

Almgren, Ellen (2006). *Att fostra demokrater: om skolan i demokratin och demokratin i skolan*. Diss. Uppsala: Uppsala universitet, 2006.

Grannäs, Jan (2011). *Framtidens demokratiska: om ungdomar, medborgarskap och demokratifostran i svensk skola*. Diss. Uppsala: Uppsala universitet, 2011.

Hreinsdottir, Anna Magnea & Davidsdottir, Sigurlina (2021). *Deliberative Democratic Evaluation in Preschools*. https://www.researchgate.net/publication/254341614_Deliberative_Democratic_Evaluation_in_Preschools

Skolverkets sammanfattning:

<https://www.skolverket.se/skolutveckling/forskning-och-utvarderingar/artiklar-om-forskning/barns-inflytande-i-utvardering-och-dokumentation-i-forskolan>

Lag (2018:1197) om Förenta nationernas konvention om barnets rättigheter

Läroplan för grundskolan samt för förskoleklassen och fritidshemmet (Lgr22)

Skollag (2010:800)